

УДК 343.98

Юсупов В. В. – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем кримінального забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5216-4144>

Предмет криміналістики як системоутворювальний чинник криміналістичних знань

*Метою статті є аналіз концептуальних засад поняття «система», висвітлення історичних тенденцій формування системи криміналістики, встановлення співвідношення між системою криміналістики як науки і навчальної дисципліни та впливу практики протидії злочинності на сучасну систему криміналістики. Методологія. У публікації використано комплекс наукових методів, а саме: історичний, історіографічний, термінологічний, системно-структурний, формально-логічний, порівняльно-правовий. Наукова новизна. На підставі аналізу поняття «система», виокремлення її складових – елементів, між якими наявні кореляційні та субординаційні зв'язки, встановлено, що критерієм систематизації криміналістики є її предмет. Системоутворювальним чинником криміналістичних знань про злочинну діяльність і діяльність з розслідування кримінальних правопорушень, судового їх розгляду, запобігання злочинам є предмет криміналістики. Історія розвитку уявлень про предмет криміналістики обумовлює зміну системи науки, кількісні елементи якої в різний час коливалися від двох до п'яти розділів. На прикладах впливу на криміналістику змін у законодавстві та стану практики протидії злочинності обґрунтовано, що система криміналістики є незамкненою, гнучкою, такою, що змінює відповідно до зовнішніх викликів (об'єктивних умов) свої кількісні та змістові складові, якими є розділи й підрозділи. Дістало подальшого розвитку обґрунтування тези про відмінність системи криміналістики як науки й системи навчальної дисципліни «Криміналістика». Остання залежить від змін системи криміналістичної науки та може корегуватися залежно від спеціалізації юристів, що засвоюють криміналістичні знання. **Висновки.** Систематизація криміналістичних знань відбувається внаслідок пізнання наукою власного предмета. Критерієм систематизації криміналістичних знань постає предмет криміналістики. Він серед іншого виконує функцію їх системоутворювального чинника. Система криміналістики є цілісним утворенням, яке формується з елементів (розділів), які також мають власні систематизовані елементи (підрозділи). Система криміналістики є незамкнутою, вона уможливорює поповнення новими структурними елементами, категоріями та поняттями. Система криміналістики як науки відрізняється від системи навчальної дисципліни «Криміналістика».*

Ключові слова: криміналістика; предмет криміналістики; система криміналістики; криміналістичні знання; судові науки; історія криміналістики.

Вступ

Предмет науки є вихідною передумовою проведення досліджень, а тому конструктивний аналіз теоретичних положень про нього має бути одним із завдань галузей наукового знання. Будь-яка галузь науки систематизується відповідно до тих фактів, явищ і процесів, які вона вивчає. Криміналістика як юридична наука досліджує реалії навколишнього світу лише в контексті існування їх у межах злочинної діяльності й роботи правоохоронців з протидії їй. Загальноновизнаним є твердження, згідно з яким криміналістика вивчає двоєдиний об'єкт – злочинну діяльність і діяльність щодо її розслідування, однак у науці є різні підходи до системи криміналістики, систематизації криміналістичних знань, що має відображати предмет й об'єкти вивчення цієї галузі наукового знання.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є аналіз концептуальних засад поняття «система науки», висвітлення історичних тенденцій формування системи криміналістики у зв'язку з розвитком її предмета, встановлення співвідношення між системою криміналістики як

науки й навчальної дисципліни та впливу практики протидії злочинності на сучасну систему криміналістики.

Виклад основного матеріалу

Проблема визначення системи криміналістичної науки пов'язана з питанням єдності елементів предмета криміналістики в межах об'єкта її вивчення, а саме злочинної діяльності й діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, судового розгляду та запобігання їм. Ці дві групи елементів посідають визначене місце в предметі дослідження, мають зв'язки з іншими елементами системи як у горизонтальному, так й у вертикальному напрямках.

Відомо, що зміст криміналістики становлять криміналістичні знання. Вони надають правоохоронцям інформацію про механізм учинення злочинів, їх способи, особу правопорушників, дають змогу здійснювати пізнавально-пошукову діяльність у кримінальному провадженні, ефективно збирати, перевіряти, оцінювати й використовувати докази в процесі доказування. Упорядкування криміналістичних знань потребує

системного підходу, що передбачає синтез історичного, функціонального та структурно-видового аналізу (Pavlov, 2001, p. 11).

Системність криміналістики сприяє найповнішому виявленню в логічних і знакових формах наукових знань про злочинну діяльність і процес розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням, їх судового розгляду. Однак розроблення й удосконалення системи криміналістики не зводиться до звичайного впорядкування криміналістичних знань, їх групування. Із цього приводу В. А. Журавель зазначає, що йдеться про побудову цілісної наукової системи, яка відображає закономірні зв'язки між елементами предмета наукового пізнання, властивостями об'єктів, які вивчають (Zhuravel, 2016, p. 11).

Загалом слово «система» означає об'єктивну єдність закономірно пов'язаних один з одним предметів, явищ, а також знань про природу й суспільство. Система – це комплекс елементів та їхніх властивостей, взаємодія між якими зумовлює появу якісно нової цілісності. Елемент є неподільною одиницею системи, властивості та функції якого залежать від місця в цілісності. Подеколи елемент можна вважати складним утворенням, підсистемою.

Основні зв'язки, притаманні цілісності, – це кореляція, інтеграція, субординація та кооперація (Pavlov, 2001, p. 12-13). Системі притаманна ієрархічність, оскільки вона є елементом системи вищого порядку, її складники постають як системи нижчого рівня.

Отже, система – це комплекс взаємопов'язаних елементів, що утворюють цілісність. Причому узгоджена сукупність елементів є системоутворювальним чинником для певного виду наукового знання.

Система права, зокрема такої його галузі, як криміналістика, відповідає вимогам, що встановлені для систем загалом. Це засвідчує наявність складних взаємозв'язків між її елементами, наприклад: елементами правової норми; нормами, що об'єднані в інститути; інститутами певної галузі права; окремими галузями права (Boshno, 2013).

Системність криміналістичних знань є результатом систематизації знань, що належать до сфери розслідування злочинних діянь, тобто результатом дискурсивного узагальнення й упорядкування цих знань на підставі системоутворювальної ознаки (Terekhovych, & Nimande, 2009, p. 37). Відповідно, системоутворювальною ознакою криміналістичних знань є предмет криміналістики.

Розвиток уявлень про предмет криміналістики зумовлював трансформацію поглядів щодо її системи.

На підставі аналізу історії розвитку криміналістики ми дійшли висновку, що її система

змінювалася відповідно до рівня розроблення, становлення й розвитку власне криміналістичних знань (Yusupov, 2018, p. 62-73). Унаслідок розширення змісту криміналістики трансформувалися погляди щодо її внутрішньої структури, зокрема кількості, сутності й призначення розділів науки. У «Керівництві для судових слідчих, чинів загальної і жандармської поліції» у межах криміналістики виокремлено загальну й особливу частини. У подальших працях Г. Гросс убачав доцільним побудувати систему криміналістики з таких двох частин: перша – теоретичне вчення про виявлені злочини; друга – практичні настанови для провадження слідства, з огляду на два об'єкти криміналістичної науки – злочинну та слідчу діяльність (Tishchenko, 2017, p. 16-17).

Із середини 1920-х років у СРСР дослідники започаткували дискусію щодо системи криміналістики. У двотомному підручнику з криміналістики 1935–1936 років уперше було подано таку її систему: «Техніка і тактика розслідування злочинів», «Методика розслідування окремих видів злочинів». Згодом Б. М. Шавер 1938 року обґрунтував поділ криміналістики на загальну й особливу частини. Загальна охоплювала криміналістичну техніку й тактику, особлива – методику розслідування окремих видів і груп злочинів (Shaver, 1938, p. 56-62). У радянській науці 1950 року виокремлено самостійну частину криміналістики – «Вступ до науки». У пострадянському просторі з того часу й донині в межах змісту криміналістики виокремлюють чотири частини, серед яких: 1) загальна теорія криміналістики (загально-теоретичні положення, методологічні основи тощо); 2) криміналістична техніка; 3) криміналістична тактика; 4) криміналістична методика (методика розслідування окремих видів злочинів).

У деяких західноєвропейських країнах предмет криміналістики трактують як сукупність знань про закономірності розслідування злочинного діяння, що утворюють систему, яка містить три взаємопов'язані елементи: 1) поява слідів злочинного діяння як очікуваної події в процесі встановлення обставин, пов'язаних зі злочином; 2) проведення слідчих дій як основного законного способу виявлення, отримання та фіксації доказів; 3) наукова організація розслідування злочинних діянь як планомірного, цілеспрямованого процесу встановлення обставин, пов'язаних із подією злочину (Terekhovych, & Nimande, 2009, p. 39-40).

Таке трактування зумовлено місцем криміналістики в системі наукового знання іноземних країн. Зокрема, у США криміналістику вважають «Forensic Sciences» (судовою наукою), у деяких інших англійських країнах – частиною судових наук – «Criminalistics», «Criminal Investigation» (кримінальним розслідуванням), «Criminology» (кримінологією) (Shepitko, 2014, p. 143). У балканських країнах (Словенія, Хорватія, Боснія

та Герцеговина, Албанія, Македонія, Греція, Болгарія) криміналістика є частиною кримінології (Matijević, 2018).

З цього приводу зацентруємо увагу на пропозиціях вітчизняних дослідників щодо співвідношення криміналістики й науки про судову експертизу – судової експертології.

В Україні розроблено положення нової галузі знань – судової експертології, яка самостійно розвивається поряд з криміналістикою.

Нова наука становить «сплав» різних галузей наукових знань у межах змісту вчення про судову експертизу, про що зазначають Н. І. Клименко, А. В. Кофанов, О. О. Садченко, М. Я. Сегай, Е. Б. Сімакова-Єфремян, П. В. Цимбал, М. Г. Щербаковський та ін. (Yusupov, 2018, p. 218).

Ідею створення загальної теорії судової експертизи (інша назва судової експертології) окремо від криміналістики актуалізувала основоположна закономірність: усі види експертиз мають спільні загальні позиції, що виявляються в їхніх призначенні, теоретичному обґрунтуванні, джерелах виникнення, стадіях розвитку, функціонуванні, нормативному регулюванні, організації тощо (Yusupov, 2012, p. 131).

На думку М. Я. Сегая, судова експертологія – це юридична наука про судово-експертну діяльність, об'єктом якої є діяльність держави, юридичних і фізичних осіб щодо забезпечення правосуддя незалежною та кваліфікованою експертизою, яку здійснюють професійні експерти (Segai, 2003, p. 25).

Нині у відомчих закладах вищої освіти України функціонують кафедри судової експертології, наприклад: кафедра криміналістики та судової експертології Харківського національного університету внутрішніх справ; відповідні наукові підрозділи, серед яких науково-дослідна лабораторія з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології Національної академії внутрішніх справ.

Криміналістика як вияв правозастосовної діяльності обумовлена нормами кримінального та кримінального процесуального права. Зміни цих норм мають приводити до відповідної трансформації криміналістичних знань про злочинну діяльність та її розслідування. Зокрема, якщо законодавець криміналізує певний вид протиправної діяльності, то це зумовлює потребу розроблення криміналістичної методики її розслідування. Якщо змінюються види слідчих (розшукових) дій, запроваджують нові процесуальні засоби, то криміналістична тактика, як і методика, також мають на це «відреагувати», пропонуючи тактичні прийоми та їх комплекси щодо нововведеного слідчого інструментарію. Криміналістична техніка «зобов'язана відгукнутися» на конкретні досягнення науково-технічного прогресу шляхом напрацювання засобів

оптимізації роботи зі збирання, дослідження, оцінки та використання доказової інформації. Цілком слушною є позиція Є. П. Іщенко, який зазначає, що у зв'язку з появою нових статей у Кримінальному кодексі необхідно з'ясувати, як гарантувати реальну дію цих статей. Окрім криміналістів, ніхто це завдання не виконає (Ishchenko, 2010, p. 8).

Яскравим прикладом, що засвідчує цю тезу, є розроблення криміналістикою практичного інструментарію протидії комп'ютерним злочинам (кіберзлочинності) як новому виду суспільно небезпечних діянь, що виникли в Україні наприкінці ХХ століття.

У криміналістичній методиці з'явився новий підрозділ – методика розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин, систем і комп'ютерних мереж (комп'ютерних злочинів, кіберзлочинів), що ґрунтується на наукових розвідках В. М. Бутузова, О. І. Мотляха, Л. П. Паламарчук, О. А. Самойленко, С. Л. Остапця, В. Г. Хахановського, В. П. Шеломенцева (Yusupov, 2018, p. 197-198), Г. М. і В. В. Шаповалових (Shapovalova, & Shapovalov, 2016) та ін. Криміналістична тактика запропонувала тактичні прийоми огляду комп'ютерної техніки, особливості її виїмки та дії з нею під час обшуку, можливості використання спеціальних знань під час розслідування кіберзлочинів. Фахівці з криміналістичної техніки дослідили механізм слідоутворення в цифрових комп'ютерних носіях і на різних продуктах використання електронно-обчислювальних машин, зокрема в разі вчинення злочинів міжнародного характеру, надавши правоохоронцям технічний інструментарій запобігання та розкриття комп'ютерних злочинів (Shoroshev, & Khoroshko, 2007).

Крім цього, відбулося активне впровадження комп'ютерних технологій до арсеналу криміналістичних засобів виявлення, фіксації, дослідження слідів злочинів, а також комп'ютерно-технічної експертизи (Rusetskiy, 2018), обладнано різноманітною комп'ютерною технікою оперативні, слідчі, криміналістичні й інші підрозділи правоохоронних органів України.

На підставі зазначеного можна дійти висновку, що криміналістичні знання передбачають системну організацію та інтерпретацію, є незамкнутими й такими, що прогнозують розвиток науки шляхом формування нових видів зв'язків між елементами під впливом зовнішніх умов – злочинної діяльності.

Учення про систему криміналістики – систематика криміналістики – розмежує впорядковані елементи науки криміналістики та криміналістики як навчальної дисципліни. Про це зауважували В. Д. Берназ, Р. С. Белкін, А. Ф. Волобуєв, Т. С. Волцецька, Ю. П. Гармаєв, М. В. Даньшин, М. В. Салтевський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько та ін.

Про необхідність розмежування системи науки криміналістики й системи відповідної навчальної дисципліни зазначили 355 опитаних нами працівників правоохоронних органів (77,2 % від загальної кількості респондентів).

Курс навчальної дисципліни «Криміналістика» передбачає опанування всіх структурних елементів науки: теоретичних основ криміналістики, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики, криміналістичної методики (Shepitko et al., 2008, p. 3).

Водночас не видається доцільним визнавати залежність галузі наукового знання від супутньої навчальної дисципліни, адже система навчального курсу криміналістики не може бути точним відображенням системи науки, вважає М. В. Даньшин. Криміналістична наука розвивається відповідно до головних тенденцій розвитку дослідницької діяльності й обраних векторів самовдосконалення криміналістичного знання. Навчальна дисципліна повинна мати єдині загальнодержавні стандарти й визначатися відповідною навчальною програмою (Danshun, 2013, p. 169, 182, 187).

Так, серед розділів криміналістичної науки виокремлюють криміналістичну експертологію (Zorin, 2000, p. 23), криміналістичну експертизу (Kuzmichov, & Prokopenko, 2001).

Слід ураховувати, що побудова навчального курсу криміналістики повинна бути адекватною спеціалізації тих, хто навчається, і ліміту відведеного на навчання часу (Kuzmichov, 2010, p. 42). У провідному вітчизняному закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, – Національній академії внутрішніх справ – протягом тривалого часу навчальна дисципліна «Криміналістика» містила п'ять розділів: загальна теорія криміналістики, криміналістична техніка, *криміналістична експертиза*, криміналістична тактика, криміналістична методика. Такий підхід є цілком прийнятним з погляду побудови навчального курсу для певних категорій фахівців, які поглиблено вивчають питання судової експертизи, а саме судових експертів й інспекторів-криміналістів. Про доцільність викладання «Криміналістики» за п'ятьохелементною системою навчального курсу зазначила переважна більшість опитаних нами інспекторів-криміналістів Національної поліції України (84,6 %) та судових експертів (60,9 %).

Про трансформацію навчального курсу з «Криміналістики» та необхідність поглибленого вивчення криміналістичних експертиз під час підготовки правоохоронців ідеться і в наукових джерелах (Iablokov, 2010, p. 73; Korshunova, 2017, p. 27-30). Цілком слушною є позиція Ю. М. Чорноус, яка стверджує, що зміст криміналістики як навчальної дисципліни різниться залежно від суспільних потреб і стану протидії злочинності;

виду закладу вищої освіти, у якому її викладають; галузі знань, за якою здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти; напрямів і завдань підготовки кадрів для державних, правоохоронних органів тощо (Chornous, 2019, p. 7).

Виокремлення розділу «Криміналістична експертиза» пов'язане з необхідністю комплексного вивчення питань використання спеціальних знань у кримінальному процесі. Важливе місце в системі криміналістичних знань посідають спеціальні знання, передусім – знання в галузі криміналістичних експертиз. Питання криміналістичних експертиз розглядають у всіх розділах криміналістики. У загальній теорії – під час вивчення механізму слідотворення, ідентифікації та діагностики; у криміналістичній техніці – під час аналізу її галузей (трасології, балістики, почеркознавства); у криміналістичній тактиці – для вибору оптимальних місця та часу проведення експертизи, відбору зразків для порівняльного дослідження, формулювання питань експертам тощо; у криміналістичній методиці експертизи розглянуто в аспекті їх застосування під час розслідування окремих видів злочинів (Kuzmichov, 2010, p. 40).

Таким чином, структура системи криміналістики рухлива та може змінюватися, а система криміналістичної науки не тотожна системі навчального курсу криміналістики, і навпаки.

З прийняттям КПК України та реалізацією його положень під час кримінальних проваджень сформувалися цілком нові принципи, правила та положення розслідування кримінальних правопорушень, їх судового розгляду й запобігання злочинам. Такі зміни позначаються на сучасному розвитку криміналістики. Зокрема, змінюється й традиційна парадигма викладання криміналістики в умовах дії нових принципів кримінального процесу – його змагальності (Garmaev, 2015, p. 331-332).

Нині криміналістика активно розробляє технічні, тактичні, науково-методичні засоби розслідування корупційних, військових злочинів, злочинів проти довілля, у сфері інтелектуальної власності, транснаціональної злочинної діяльності, нелегального обігу зброї та вибухонебезпечних матеріалів.

Отже, відбувається трансформація предмета вітчизняної криміналістики як науки, що спрямована забезпечувати практику розслідування злочинів дієвими рекомендаціями, а вповноваженим суб'єктам пропонувати криміналістичні знання належного рівня. Зміна предмета криміналістики зумовить зміни її системи як науки і, як наслідок, відповідної навчальної дисципліни.

Наукова новизна

На підставі аналізу поняття «система», виокремлення її складових – елементів, між якими наявні кореляційні та субординаційні

зв'язки, встановлено, що критерієм систематизації криміналістики є її предмет. Відповідно, системоутворювальним чинником криміналістичних знань про злочинну діяльність і діяльність з розслідування кримінальних правопорушень, судового їх розгляду, запобігання злочинам є предмет криміналістики. Історія розвитку уявлень про предмет криміналістики обумовлює зміну системи науки, кількісні елементи якої в різний час коливалися від двох до п'яти розділів. У зв'язку з впливом на криміналістику змін у законодавстві та стану практики протидії злочинності обґрунтовано, що система криміналістики є незамкненою, гнучкою, такою, що змінює відповідно до зовнішніх викликів (об'єктивних умов) свої кількісні та змістові складові, якими є розділи й підрозділи. Дістало подальшого розвитку обґрунтування тези про відмінність системи криміналістики як науки й системи навчальної дисципліни «Криміналістика». Остання залежить від змін системи криміналістичної науки та може корегуватися залежно від спеціалізації юристів, що засвоюють криміналістичні знання.

Висновки

На різних етапах розвитку криміналістики змінювалися наукові погляди на її внутрішню структуру, кількість і назву елементів (розділів),

що відповідало трактуванню предмета, який вивчала наука, рівню розроблення та засвоєння криміналістичних знань. Систематизація криміналістичних знань відбувається внаслідок пізнання наукою власного предмета. Критерієм систематизації криміналістичних знань, які є змістовним наповненням криміналістики, постає її предмет. Він серед іншого виконує функцію їх системоутворювального чинника.

Система криміналістичної науки ґрунтується на двоєдиному об'єкті її вивчення, яким є злочинна діяльність і діяльність з розслідування кримінальних правопорушень, їх судового розгляду та запобігання злочинам. Система криміналістики є цілісним утворенням, яке формується з елементів (підсистем – розділів), що також мають власні систематизовані елементи – підрозділи. Криміналістика в Україні є складовою системи юридичних наук. Система криміналістики є незамкнутою, вона уможливіє власне поповнення новими структурними елементами, категоріями та поняттями.

Система криміналістики як науки відрізняється від системи навчальної дисципліни «Криміналістика».

Розвиток системи криміналістики, зокрема її зміна внаслідок формування нових розділів науки, пов'язана із законодавчими змінами та практикою протидії злочинності в державі.

REFERENCES

- Boshno, S.V. (2013). Sistema prava i sistema zakonodatelstva [System of law and system of legislation]. *Pravo i sovremennye gosudarstva, Law and modern states*, 5. Retrieved from <http://bar-association.ru/?p=402>. doi: <https://doi.org/10.14420/ru.2013.5.3> [in Russian].
- Chornous, Yu.M. (2019). Innovatsiini pidkhody do vyvchennia kryminalistyky v zakladakh vyshchoi osvity MVS Ukrainy [Innovative approaches to the study of forensics in higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnykh sprav, Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 2(111), 7-14. doi: <https://doi.org/10.33270/01191112.7> [in Ukrainian].
- Danshyn, M.V. (2013). *Kryminalistyka XXI stolittia: mistse u systemi naukovooho znannia [XXI Century Forensics: A Place in the Scientific Knowledge System]*. Kharkiv: KhNU im. V.N. Karazina [in Ukrainian].
- Garmaev, Iu.P. (2015). Kriminalistika kak initsiator obnovleniia paradigmy iuridicheskikh nauk i uchebnykh distsiplin s uchetom printsipa sostiazatelnosti [Forensics as the initiator of updating the paradigms of legal sciences and academic disciplines, taking into account the principle of competition]. *Soiuz kriminalistov i kriminologov, The Union of Forensic and Criminologists*, 3-4, 330-343. doi: <https://doi.org/10.7256/2310-8681.2015.3.20100> [in Russian].
- Iablokov, N.P. (2010). Nekotorye vzgliady na kriminalistiku kak nauku i uchebnuu distsiplinu XXI veka [Some views on forensics as a science and academic discipline of the XXI century]. *Kryminalistyka XXI stolittia, Criminalistics of the 21st Century: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 69-73). Kharkiv [in Russian].
- Ishchenko, E.P. (2010). O meste kriminalistiki v sisteme ugovovno-pravovykh nauk [About the place of forensics in the system of criminal law]. *Kryminalistyka XXI stolittia, Criminalistics of the 21st Century: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 5-9). Kharkiv [in Russian].
- Iusupov, V.V. (2012). Analiz sovremennykh kontseptsii obshchei teorii sudebnoi ekspertizy [Analysis of modern concepts of the general theory of forensics]. *Voprosy kriminologii, kriminalistiki i sudebnoi ekspertizy, Questions of criminology, forensics and forensics*, 2/32, 131-135 [in Russian].
- Korshunova, O.N. (2017). Kriminalistika v tamoznennom dele: problemy i resheniia [Forensics in customs: problems and solutions]. *Nauchnyi dialog: iurisprudentsiia, Scientific dialogue: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 27-30). Moscow: Obshchestv. nauka. doi: <https://doi.org/10.18411/spc-20-11-2017-08> [in Russian].
- Kuzmichov, V.S. (2010). Systema kryminalistyky na mezhi III tysiacholittia [Forensic system at the turn of the third millennium]. *Kryminalistyka XXI stolittia, Criminalistics of the 21st Century: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 40-42). Kharkiv [in Ukrainian].
- Kuzmichov, V.S., & Prokopenko, H.I. (2001). *Kryminalistyka [Forensic]*. V.H. Honcharenko, & Ye.M. Moiseieva (Ed.). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

- Pavlov, V.I. (2001). Obgruntuvannia katehorii hnoseologii zasobamy systemnoho pidkhodu [Justification of epistemology categories by means of systematic approach]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Rusetskyi, A.A. (2018). Mistse sudovykh ekspertyz u systemi protydiv kiberzahrozam u sferi informatsiinoi bezpeky Ukrainy [Place of judicial expertise in the system of cyber threats in the field of information security of Ukraine]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky, Theory and Practice of Forensic Science and Forensic Science*, 18, 263-271. doi: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.29> [in Ukrainian].
- Segai, M.Ia. (2003). Sudebnaia ekspertologija: obekt, predmet, priroda i sistema nauki [Forensic science: object, subject, nature and system of science]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky, Theory and Practice of Forensic Science and Forensic Science*, 3, 25-32 [in Russian].
- Shapovalova, G.M., & Shapovalov, V.V. (2016). Kriminalistika i ee rol v preduprezhdenii prestuplenii na osnove informatsionnykh tekhnologii [Forensics and its role in the prevention of crimes based on information technology]. *Politseiskaia deiatelnost, Police activity*, 2, 187-199. doi: [10.7256/2222-1964.2016.2.17636](https://doi.org/10.7256/2222-1964.2016.2.17636) [in Russian].
- Shaver, B.M. (1938). Predmet i metod sovetskoï kriminalistiki [The subject and method of Soviet forensics]. *Sotsialisticheskaia zakonnost, Socialist legality*, 6, 56-82 [in Russian].
- Shepitko, V.Iu. (2014). Kriminalistika v sisteme iuridicheskikh nauk i ee rol v globalnom mire [Forensic science in the system of legal sciences and its role in the global world]. *Kriminalistyka ta sudova ekspertyza: nauka, navchannia, praktyka, Forensics and forensics: science, training, practice: Proceedings of the Scientific works (Vols. 1-2)*. Kharkiv: Apostil [in Russian].
- Shepitko, V.Yu., Konovalova, V.O., & Zhuravel, V.A. (et al.). (Ed.). (2008). Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia samostiinoi roboty ta praktychnykh zaniat z navchalnoi dystsipliny "Kryminalistyka" [Tutorial for independent work and practical training in the course "Criminalistics"]. Kharkiv: Nats. yuryd. akad. Ukrainy [in Ukrainian].
- Shoroshev, V.V., & Khoroshko, V.O. (2007). Systemy vyavlennia atak na kompiuterni systemy [Systems for detecting attacks on computer systems]. *Zakhyst informatsii, Protection of information*, 4(36), vols. 9, doi: [10.18372/2410-7840.9.4124](https://doi.org/10.18372/2410-7840.9.4124) [in Ukrainian].
- Terekhovich, V.N., & Nimande, E.V. (2009). Problema sistemizatsii kriminalisticheskogo znaniia [The problem of the systematization of forensic knowledge]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky, Theory and Practice of Forensic Science and Forensic Science*, 9, 37-41 [in Russian].
- Tishchenko, V.V. (Ed.). (2017). *Kryminalistyka [Forensics]*. Odesa: Helvetyka [in Ukrainian].
- Yusupov, V.V. (2018). *Kryminalistyka v Ukraini u XX-XXI stolittiakh [Forensic science in Ukraine in the XX-XXI centuries]*. Kyiv: FOP Maslakov [in Ukrainian].
- Yusupov, V.V. (2018). Predmet kryminalistyky: etapy formuvannia ta suchasni pidkhody [The subject of forensics: stages of formation and modern approaches]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky, Theory and Practice of Forensic Science and Forensic Science*, 18, 62-73. doi: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.07> [in Ukrainian].
- Zhuravel, V.A. (2016). *Systema kryminalistyky: suchasni kontseptsii ta perspektyvy rozvytku. Vybrani tvory [Forensic system: current concepts and prospects. Selected works]*. Kharkiv: Apostil [in Ukrainian].
- Zorin, G.A. (2000). *Teoreticheskie osnovy kriminalistiki [The theoretical basis of forensics]*. Minsk: Amalfeia [in Russian].
- Матијевић, М. (2018). Криминалистика - откривање и докажување (вријеме пролази, дјела остају). *Безбједност Полиција Грађани*, 3-4, 12, 3-23 <https://doi.org/10.7251/bpg1603003m>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бошно С. В. Система права и система законодательства. *Право и современные государства*. 2013. № 5. URL: <http://bar-association.ru/?p=402>. doi: <https://doi.org/10.14420/ru.2013.5.3>.
- Чорноус Ю. М. Інноваційні підходи до вивчення криміналістики в закладах вищої освіти МВС України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (111). С. 7–14. doi: <https://doi.org/10.33270/01191112.7>.
- Даньшин М. В. Криміналістика ХХІ століття: місце у системі наукового знання : монографія. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. 480 с.
- Гармаев Ю. П. Криминалистика как инициатор обновления парадигм юридических наук и учебных дисциплин с учетом принципа самостоятельности. *Союз криминалистов и криминологов*. 2015. № 3–4. С. 330–343. doi: [10.7256/2310-8681.2015.3.20100](https://doi.org/10.7256/2310-8681.2015.3.20100).
- Яблоков Н. П. Некоторые взгляды на криминалистику как науку и учебную дисциплину ХХІ века. *Криміналістика ХХІ століття* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 листоп. 2010 р.). Харків, 2010. С. 69–73.
- Ищенко Е. П. О месте криминалистики в системе уголовно-правовых наук. *Криміналістика ХХІ століття* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 листоп. 2010 р.). Харків, 2010. С. 5–9.
- Юсупов В. В. Анализ современных концепций общей теории судебной экспертизы. *Вопросы криминологии, криминалистики и судебной экспертизы*. 2012. Вып. 2/32. С. 131–135.
- Коршунова О. Н. Криминалистика в таможенном деле: проблемы и решения. *Научный диалог: юриспруденция* : материалы IX Междунар. науч.-практ. конф. (Москва, 20 нояб. 2017 г.). М. : Обществ. наука, 2017. С. 27–30. doi: <https://doi.org/10.18411/sps-20-11-2017-08>.
- Кузьмічов В. С. Система криміналістики на межі III тисячоліття. *Криміналістика ХХІ століття* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 листоп. 2010 р.). Харків, 2010. С. 40–42.
- Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика : навч. посіб. / за ред. В. Г. Гончаренка, Є. М. Моїсеєва. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 267 с.
- Павлов В. І. Обґрунтування категорій гносеології засобами системного підходу : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.01. Київ, 2001. 19 с.

- Русецький А. А. Місце судових експертиз у системі протидії кіберзагрозам у сфері інформаційної безпеки України. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 263–271. doi: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.29>.
- Сегай М. Я. Судебная экспертология: объект, предмет, природа и система науки. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2003. Вип. 3. С. 25–32.
- Шаповалова Г. М., Шаповалов В. В. Криминалистика и ее роль в предупреждении преступлений на основе информационных технологий. *Полицейская деятельность*. 2016. № 2. С. 187–199. doi: <https://doi.org/10.7256/2222-1964.2016.2.17636>.
- Шавер Б. М. Предмет и метод советской криминалистики. *Социалистическая законность*. 1938. № 6. С. 56–82.
- Шепитько В. Ю. Криминалистика в системе юридических наук и ее роль в глобальном мире. *Криміналістика та судова експертиза: наука, навчання, практика* : зб. наук. пр. : у 2 т. Харків : Апостіль, 2014. Т. 1. С. 142–153.
- Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Криміналістика» / [уклад.: В. Ю. Шепитько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.]. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2008. 155 с.
- Шорошев В. В., Хорошко В. О. Системи виявлення атак на комп'ютерні системи. *Захист інформації*. Т. 9, № 4 (36). 2007. С. 5–10. doi: <https://doi.org/10.18372/2410-7840.9.4124>.
- Терехович В. Н., Ниманде Э. В. Проблема систематизации криминалистического знания. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2009. Вип. 9. С. 37–41.
- Криміналістика : підручник / за ред. В. В. Тіщенко. Одеса : Гельветика, 2017. 556 с.
- Юсупов В. В. Криміналістика в Україні у ХХ–ХХІ століттях : монографія. Київ : ФОРМ-Маслаков, 2018. 556 с.
- Юсупов В. В. Предмет криміналістики: етапи формування та сучасні підходи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 62–73. doi: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.07>.
- Журавель В. А. Система криміналістики: сучасні концепції та перспективи розвитку. Вибрані твори. Харків : Апостіль, 2016. С. 11–19.
- Зорин Г. А. Теоретические основы криминалистики. Минск : Амалфея, 2000. 416 с.
- Матијевић М. Криминалистика – откривање и докажување (Том I, II) (вријеме пролази, дјела остају). *Безбједност Полиција Грађани*. Vol. 12. Issue 3–4, 25 Jan. 2018. С. 3–23. doi: <https://doi.org/10.7251/bpg1603003m>

Стаття надійшла до редколегії 23.05.2019

Yusupov V. – Doctor of Law, Senior Research Fellow, Leading Research Fellow of the Scientific Research Laboratory on the Problems of Providing Criminal and Forensic Expert Study of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5216-4144>

The Subject of Forensics as a System Forming Factor of Forensics Knowledge

*The purpose of the article is to analyze the conceptual foundations of the concept of «system», to highlight the historical trends in the formation of the forensic system, to establish a relationship between the forensic system as a science and academic discipline, the impact of the practice of combating crime on the modern forensic system. **Methodology.** In the article a set of scientific methods is used, namely: historical, historiographical, terminological, systemic-structural, formal-logical, comparative legal. **Scientific novelty.** Based on the analysis of the concept of «system», the allocation of its components – elements between which there are correlation and subordination connections, it is established that the criterion of systematization of forensics is its subject. Accordingly, the subject of forensics is the backbone factor in forensic knowledge about criminal activity and the investigation of criminal offenses, their judicial review, and crime prevention. The history of the development of views on the subject of forensics influenced a change system of science, the quantitative elements of which at different times ranged from two to five sections. On the examples of the impact on forensic science of changes in legislation and the state of the practice of combating crime, it is proved that the forensic system is open and it changes its sections and subsections according to external conditions. The provision on the difference between the criminalistics system as a science and the system of academic discipline “Criminalistics” was further developed. It depends on changes in the system of forensic science and can be adjusted depending on the specialization of lawyers who acquire forensic knowledge. **Conclusions.** The systematization of forensic knowledge occurs as a result of science’s knowledge of its own subject. The criterion for the systematization of forensic knowledge is the subject of forensics. Among other things, it serves as a backbone factor. The forensic system is a holistic formation of elements (sections) that have their own systematic elements (subsections). The forensic system is open, it is available for filling with new structural elements, categories and concepts. The forensic science system as a science is different from the forensic science discipline system.*

Keywords: forensics; subject of forensics; system of forensics; forensics knowledge; forensics sciences; history of forensics.